

Кінцевим результатом досягнення цілей повинні стати такі кількісні та якісні критерії, як:

- приріст обсягу експорту товарів у 2013 році порівняно із показниками 2012 року на 5,5%;
- скорочення від'ємного сальдо зовнішньоекономічних операцій.

Бібліографія

1. **Основні напрями економічного і соціального розвитку Волинської області на 2013 рік.** – Луцьк, Волинська обласна державна адміністрація, 2013.

2. **Прогноз економічного і соціального розвитку Волинської області Волинської області на 2013 рік.** – Луцьк, Волинська обласна адміністрація, 2013.

3. **Про соціально-економічне становище області.** – Луцьк, Головне управління економіки у Волинській області, 2013.

4. **Програми зайнятості населення Волинської області на 2012-2013 роки.** – Луцьк, Волинська обласна державна адміністрація, 2012.

Рецензент: д.е.н., професор Павліха Н.В.

УДК 657.4

В. В. МАЛІКОВ

МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В статті розглянуто існуючі підходи до виділення етапів аналізу виробничих запасів в науковій літературі, досліджено характеристики та висвітлено напрями підвищення ефективності використання матеріально-виробничих запасів.

In the article the existent going is considered near the selection of the stages the analysis of production supplies in scientific literature, investigational descriptions and directions of increase of efficiency of the use of supplies are reflected.

© Маліков В.В. – д.н. з держ. у., доцент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Ключові слова: виробничі запаси, підприємства, аналіз ефективності, матеріальні ресурси, економічний аналіз, собівартість продукції, коефіцієнт використання матеріалів.

Постановка проблеми. Важливий фактор розвитку та інтенсифікації виробництва — стабільна забезпеченість підприємств матеріальними ресурсами, а також їхнє раціональне використання. З переходом до ринку докорінно змінюється система постачання підприємствам сировини і матеріалів, комплектуючих виробів, енергоносіїв. Суттєво розширюється зона вибору контрагентів сировинного ринку, актуальнішою стає проблема раціонального використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

Головна мета аналізу виробничих запасів підприємства – визначити забезпеченість підприємства різними видами матеріальних ресурсів з погляду конкурентоспроможності його діяльності, пошуку резервів раціонального використання і зниження собівартості перевезень. У внутрігосподарському аналізі суттєво зростає значення оцінки нормативної бази матеріальних витрат.

Для того щоб визначити, наскільки підприємство забезпечене матеріальними ресурсами, потрібно:

- вивчити порядок розрахунку й обґрунтованості договорів на поставку матеріальних запасів, умови поставок;
- визначити характер матеріальних запасів і зміну їх структури;
- перевірити обґрунтованість норм виробничих запасів і потребу в матеріальних ресурсах;
- виявити можливості зниження виробничих запасів і потреби в матеріальних ресурсах;
- накреслити заходи щодо зниження понаднормативних і зайвих запасів матеріалів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку теорії та практики обліку і аналізу виробничих запасів, забезпеченню його методологічної бази сприяли праці таких вітчизняних вчених як: М.А. Болюх, І.Ю. Бондар, В.З. Бурчевський, Ф.Ф. Бутинець, М.І. Горбатов, І.О. Чаюн, М.Г. Чумаченко та інших.

Однак ряд проблем обліку і аналізу виробничих запасів потребують подальших досліджень та наукових розробок.

Залишаються нез'ясованими питання обліку виробничих запасів, обчислення матеріальних витрат в собівартості продукції, має місце неузгодженість фінансового, управлінського та податкового обліку на рівні підприємства.

Мета статті. Метою статті є: розгляд існуючих підходів до виділення етапів аналізу виробничих запасів в науковій літературі; дослідження характеристики та висвітлення напрямів підвищення ефективності використання матеріально-виробничих запасів.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи питання аналізу виробничих запасів, доцільно розглянути існуючі підходи до виділення етапів цього процесу в науковій літературі.

І.О. Чаюн та І.Ю. Бондар відокремлюють наступні основні етапи аналізу запасів:

- аналіз загального обсягу запасів та їх відповідності потребам виробництва;
- аналіз запасів у днях середньодобового споживання;
- аналіз обіговості виробничих запасів;
- аналіз факторів, що впливають на обсяг та структуру запасів;
- аналіз фінансування запасів та аналіз ефективності управління запасами [2].

М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбаток, М.Г. Чумаченко та інші виділяють такі етапи аналізу запасів: аналіз обґрунтованості та ефективності формування портфеля договорів на поставку матеріальних ресурсів; аналіз ефективного використання матеріальних ресурсів; аналіз можливостей мобілізації виявлених резервів підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів [3].

С.Б. Баронгольц, Г.М. Тація вказують такі основні напрямки аналізу виробничих запасів, як аналіз виконання плану постачання матеріалів, аналіз стану матеріалів та аналіз використання матеріалів [4].

К.Д. Науменко, досліджуючи аналіз виробничо-господарської діяльності підприємств, виділяє лише два основних етапи аналізу запасів, зокрема, аналіз забезпечення запасами матеріальних ресурсів та виявлення основних напрямків економії матеріальних ресурсів [4].

Найважливішим інструментом вишукування внутрішньовиробничих резервів економії та раціонального використання матеріальних ресурсів є економічний аналіз.

Його завданнями в цій галузі є:

- оцінка потреби підприємства в матеріальних ресурсах;
- вивчення якості і реальності планів матеріально-технічного забезпечення, аналіз їх виконання та впливу на обсяг виробництва продукції, її собівартість і інші показники;
- характеристика динаміки та виконання планів за показниками використання матеріальних ресурсів;
- оцінка рівня ефективності використання матеріальних ресурсів;
- визначення системи факторів, що обумовлюють відхилення фактичних показників використання матеріалів від планових або від відповідних показників за попередній період;
- кількісний вимір впливу чинників на виявлені відхилення показників;
- виявлення та оцінка внутрішньовиробничих резервів економії матеріальних ресурсів та розробка конкретних заходів щодо їх використання.

Для характеристики ефективності використання виробничих запасів застосовується система узагальнюючих і приватних показників.

До узагальнюючих показників відносяться прибуток на гривню матеріальних витрат, матеріалоемність, коефіцієнт співвідношень темпів зростання об'єму виробництва і матеріальних витрат, питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції, коефіцієнт використання матеріалів [5].

Матеріаловіддача визначається діленням вартості виробленої продукції на суму матеріальних витрат. Цей показник характеризує віддачу матеріалів, тобто скільки вироблено продукції з кожної гривні спожитих матеріальних ресурсів (сировини, матеріалів, палива, енергії і т.д.).

Матеріалоемність продукції – відношення суми матеріальних витрат до вартості виробленої продукції – показує, яку кількість матеріальних витрат необхідно здійснити або яка кількість витрат фактично доводиться на виробництво одиниці продукції.

Питома матеріалоємність може бути обчислена як у вартісному вираженні, так і в натуральному чи в умовно-натуральному вираженні (відношення кількості витрачених виробничих запасів на виробництво *i*-го виду продукції до кількості продукції цього виду, що випускається) [6].

Коефіцієнт співвідношення темпів зростання об'єму виробництва і матеріальних витрат визначається відношенням індексу валової або товарної продукції до індексу матеріальних витрат. Він характеризує у відносному вираженні динаміку матеріаловіддачі й одночасно розкриває чинники її зростання.

Питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції обчислюється відношенням суми матеріальних витрат до повної собівартості виробленої продукції. Динаміка цього показника характеризує зміну матеріалоємності продукції.

Коефіцієнт матеріальних витрат являє собою відношення фактичної суми матеріальних витрат до планової, перерахованої на фактичний об'єм випущеної продукції. Він показує наскільки ощадливо використовуються матеріали в процесі виробництва, чи немає їхньої перевитрати в порівнянні з встановленими нормами.

Якщо коефіцієнт більше 1, то це свідчить про перевитрату матеріальних ресурсів на виробництво продукції, і навпаки, якщо менше 1, то матеріальні ресурси використовувалися більш ощадливо.

Окремі показники матеріалоємності застосовуються для характеристики ефективності використання окремих видів матеріальних ресурсів (сировиноємність, металоємність, паливоємність, енергоємність і ін.), а також для характеристики рівня матеріалоємності окремих виробів.

Питома матеріалоємність може бути обчислена як у вартісному вираженні (відношення вартості всіх спожитих матеріалів на одиницю продукції до її оптової ціни), так і в натуральному або умовно-натуральному вираженні (відношення кількості або маси витрачених матеріальних ресурсів на виробництво одного виду продукції до кількості випущеної продукції цього виду). Загальна матеріаломісткість залежить від структури виготовленої продукції, цін на матеріальні ресурси і відпускних цін на продукцію [3].

Основна увага приділяється вивченню причин зміни питомої витрати сировини на одиницю продукції і пошуку резервів її скорочення. Кількість витрачених матеріальних ресурсів на одиницю продукції може змінитися за рахунок якості матеріалів, заміни одного виду іншим, техніки і технології виробництва, організації матеріально-технічного постачання і виробництва, кваліфікації працівників, зміни норм витрати, відходів і втрат і т.д. Ці причини встановлюються по актах про впровадження заходів, повідомлень про зміну нормативів витрат від упровадження заходів і ін.

Вартість сировини і матеріалів залежить також від їхньої якості, внутрішньогрупової структури, ринків сировини, зростання цін на них у зв'язку з інфляцією, транспортно-заготівельних витрат і ін.

Вплив ефективності використання матеріальних ресурсів на об'єм виробництва продукції можна визначити з різним ступенем деталізації. Чинниками першого рівня є зміна суми використаних матеріальних ресурсів і ефективності їх використання.

Для розрахунку впливу чинників на об'єм випуску продукції за першою моделлю можна застосовувати методи ланцюгових підстановок, абсолютних різниць, відносних різниць, індексні й інтегральний методи, а за другою моделлю – тільки прийом ланцюгової підстановки або інтегральний метод.

Якщо відомо через що змінилася матеріаловіддача (матеріалоємність), неважко підрахувати, як змінився випуск продукції. Для цього необхідно збільшення матеріаловіддачі за рахунок *i*-го чинника помножити на фактичну суму матеріальних витрат. Зміна об'єму виробництва продукції за рахунок чинників, що визначають матеріалоємність, встановлюється за допомогою прийому ланцюгової підстановки.

Одним з показників ефективності використання матеріальних ресурсів є прибуток на гривню матеріальних витрат. Підвищення його рівня позитивно характеризує роботу підприємства. У процесі аналізу необхідно вивчити динаміку даного показника, виконання плану за його рівнем, провести міжгосподарські порівняння й установити чинники

зміни його величини. Для цього можна використовувати факторну модель:

У процесі аналізу фактичний рівень показників ефективності використання виробничих запасів порівнюють з базисним, вивчають їхню динаміку і причини зміни, а також вплив на обсяг виробництва продукції.

В умовах ринкових відносин слід більш раціонально та ефективно використовувати трудові, грошові та матеріальні ресурси, удосконалювати систему управління, забезпечувати наукову обґрунтованість та оптимальність рішень, підвищувати господарську зацікавленість у досягненні найвищих господарських результатів при найменших затратах, високої якості, посилювати контроль за ходом виконання запланованого, поліпшувати рівень економічної роботи в усіх ланках економіки.

Важливе місце в вдосконаленні економічної системи управління та підвищенні рівня економічної роботи посідає економічний аналіз, якому властивий потужний арсенал способів та прийомів дослідження господарських процесів за будь-який відрізок часу, що сприяє підвищенню оперативності управління і прийняттю оптимального управлінського рішення.

Для підвищення рівня аналізу використання матеріальних ресурсів в процесі виробництва, перш за все, необхідно чітко визначити мету аналізу та завдання, що сприяють її досягненню.

Аналіз раціонального використання матеріальних ресурсів має вирішити питання про дійсний стан з використанням матеріальних ресурсів.

Мета аналізу показників використання виробничих запасів полягає в зниженні частки матеріальних витрат в собівартості продукції.

Є багато варіантів різних методик проведення аналізу використання виробничих запасів, у яких пропонуються різноманітні показники і фактори, які впливають на них. Це потребує розмежування матеріалоемності як відношення всіх матеріальних витрат до обсягу випущеної продукції у вартісному вираженні на фізичну одиницю продукції, а також на одиницю ефекту.

Відображення того чи іншого економічного явища за допомогою показників, які б враховували б всі його характерні ознаки без найменших похибок, практично неможливе. Через це майже кожний показник має елемент умовності.

Першу групу складають первинні показники витрат матеріальних цінностей: спільне і питома витрачання, матеріалоемність, коефіцієнти % корисного використання матеріальних цінностей, витратний коефіцієнт виходу продукції [2].

Друга група – це показники розрахунково-аналітичні. Вони є похідними від первинних показників і використовуються при кількісному аналізі структури і динаміки споживання матеріальних ресурсів. Це передусім різні економічні індекси; для відносного зіставлення норм і фактичних витрат, витрат поточного і минулих періодів; для вивчення структурних зрушень тощо.

З викладеного видно, що всі автори грукують показники за різними ознаками. Майже всі вони під системою показників використання матеріальних ресурсів розуміють систему показників матеріалоемність, в той час як остання є лише одним з узагальнюючих показників використання виробничих запасів.

Матеріаловіддача дозволяє не лише оцінити зміни фактичного рівня використаних ресурсів у порівнянні з попередніми періодами, але й виявити резерви збільшення обсягів виробництва. Питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції відображає не тільки рівень використання матеріальних ресурсів, але й структуру виробництва продукції, тобто є воно матеріаломістким чи ні.

В процесі аналізу необхідно перевірити, чи впроваджуються наукове технічні досягнення, направлені на підвищення ефективності використань матеріалів, створені чи для цього необхідні предмети праці, системи машин високо економічні, мало відходні і безвідходні технологічні процеси.

Перевіряється дотримання заходів, направлених на підвищення зацікавленості підприємства в економії матеріальних ресурсів.

Зниження матеріаломісткості залежить і від підвищення рівня конструкторських розробок, в тому числі зниження чистої ваги виробів вдосконалення технологій виробництва і підвищення якості матеріалів.

Важливим розділом аналізу є вивчення міроприємств, наміченого підприємством по скороченню відходів і втрат матеріалів па всіх стадіях їх обробки, зберігання і транспортування, більш повному використанню у виробництві вторинних ресурсів і супутніх продуктів.

Недоліки в постачанні, зменшення обсягів матеріалів у поточних запасах та перевитрати матеріалів при їх використанні може певною мірою компенсуватися економією їх у виробничому процесі, але для цього необхідно провести оцінку ефективності використання матеріальних ресурсів за допомогою системи різноманітних показників, зокрема таких як: матеріаломісткість продукції, матеріаловіддача, коефіцієнт використання матеріалів; швидкість оборотності (тривалість обороту), коефіцієнт оборотності (кількість оборотів). Розрахунок коефіцієнта оборотності запасів та тривалості обороту здійснюється на основі даних звітності Коефіцієнт оборотності запасів (коефіцієнт інтенсивності використання) розраховується діленням собівартості реалізованої за звітний період продукції на вартість виробничих запасів [7].

Рівень оборотності виробничих запасів значною мірою залежить від галузевих особливостей. Тривалість обороту виробничих запасів представляє собою кількість днів, яка необхідна для перетворення виробничих запасів в грошову форму і є величиною оберненою до коефіцієнта оборотності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, можна зробити висновок, що для підвищення ефективності використання матеріально-виробничих запасів пропонується:

- переглянути норми витрат матеріальних ресурсів на одиницю продукції;
- з'ясувати можливості придбати (чи залучити на умовах лізингу) більш економічні види обладнання;
- оцінити можливості зменшувати втрати сировини у відходах виробництва;
- переглянути основних постачальників сировини, аби їх диверсифікувати, зменшити кількість посередників та виявити можливості дешевше закуповувати безпосередньо у виробників необхідні сировину та матеріали.

Крім того, це є вектори, які мають стати подальшим напрямком досліджень з даної проблематики.

Бібліографія

1. Бутинець Ф. Ф. **Бухгалтерський фінансовий облік** : підручник / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир: ЖІТІ, 2009. – 672 с.
2. Чаюн І.О. **Управління матеріально-технічним забезпеченням підприємства**: Навчальний посібник / І.О. Чаюн, І.Ю. Бондар. – К.: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2002. – 111 с.
3. Болюх М. А. **Економічний аналіз**: Навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с.
4. Даньків Й.Я. **Бухгалтерський облік у галузях економіки** / Й.Я. Даньків, М.Р. Лучко, М.Я. Остап'юк: Видавництво «Знання», 2005 – 206с.
5. Білова Н. **Надходження запасів: податковий та бухгалтерський облік** / Н. Білова, Н. Дзюба, І. Хмелевський // Податки та бухгалтерський облік (укр.).– 2006.– № 88.– С. 14–46.
6. Скирпан А.Г. **Бухгалтерський облік**: Навчальний посібник / А.Г. Скирпан. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 395 с.
7. Івахненко В.М. **Курс економічного аналізу**: Навч. посіб. / В.М. Івахненко. – К.:Знання. – Прес.,2008. – 207с.

Рецензент: д.е.н., професор Гуменюк В. Я.

УДК 504.054:574.3

О. Ю. СУДУК

ФОРМУВАННЯ ЯКІСНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ВОДОГОСПОДАРСЬКІ АСПЕКТИ

В статті розглянуто методологічні засади формування якісної сільськогосподарської продукції з врахуванням історичних передумов поширення радіаційного забруднення через водогосподарські шляхи та можливі способи функціонування осушуваних меліорованих територій. Запропоновано заходи та рекомендації отримання високоякісної сільськогосподарської продукції на радіаційно забруднених меліорованих землях.

©Судук О.Ю. – старший викладач Національного університету водного господарства та природокористування